

ŠVININIAI AUDEKLŲ ANTSPAUDAI

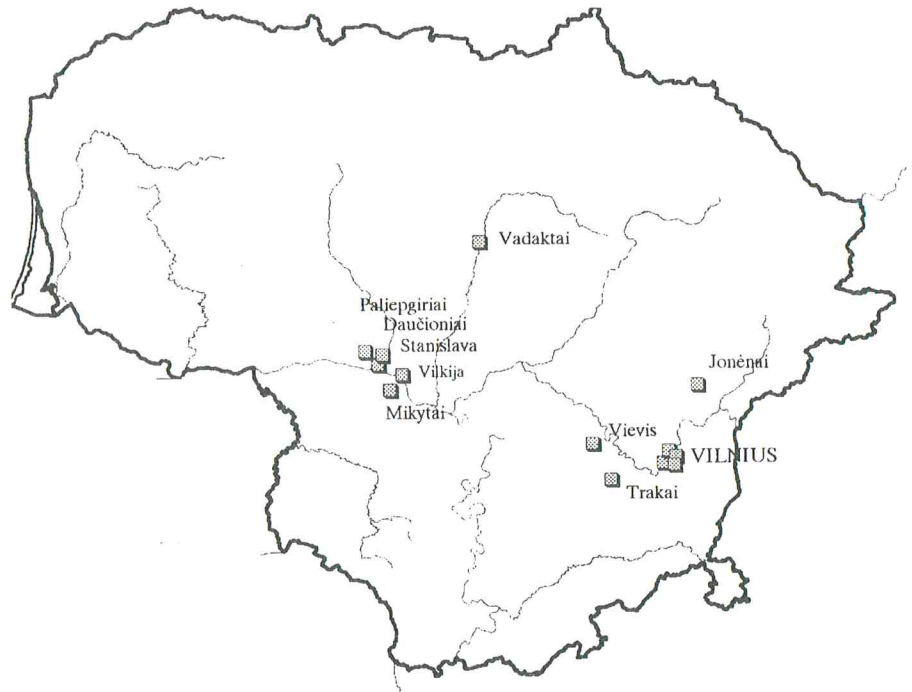
LINAS KVIZIKEVIČIUS

Švininiai antspaudai (plombos) viduramžiais ir vėlesniais laikais Europoje buvo vartojami tekstilės pramonėje. Jų atsiradimas siekia Romos imperijos laikus. Ten švininės etiketės nurodydavo vilnonių ryšulėlių kokybę. Audeklų antspaudavimas prasidėjo viduramžių Bizantijoje. Švininiais antspaudais Vakarų Europoje susidomėta dar XIX a. pabaigoje. Jų kilmė, raida, reikšmė ir paplitimas visoje Europoje plačiai aptartas W. Endrei ir G. Egan darbe (Endrei, Egan, 1982, p. 47–75). Trumpai paminėsime, kad ankstyvųjų viduramžių Europoje, Bizantijos imperijoje, gaminami prabangūs šilko ir damasko audeklai bei gatavi drabužiai turėjo ypač didelę paklausą. Šiuos drabužius galėjo nešioti tik moterys ir kilmingi vyrai. Vietinė imperijos administracija draudė tokius drabužius dėvėti nekilmingiems vyrams, taip pat ji kontroliavo šių prekių eksportą. Tie prabangūs gaminiai – trijų ar daugiau atspalvių damaskas ir auksinis brokatas tenkino moterų madų tuštybę, jais buvo atlyginama karaliaus dvaro garbingus postus užimantiems žmonėms. Kartais svarbūs garbingus užsienio postus užimantys žmonės, tokie kaip frankų karaliai ar jo pasiuntiniai, būdavo, apdovanojami jais. Tokiais atvejais audeklas ar drabužiai buvo pristatomi su krintančiais į akis švininiais antspaudais kaip leidimas eksportui (Endrei, Egan, 1982, p. 50). Vėliau, X–XI a., griežtos Bizantijos šilko eksporto taisyklės buvo panaikintos, o švininiai antspaudai iš etikečių paverto į firmos ženklus, garantuojančius audeklų kokybę Vakarų Europoje. Šie ženklai pradėti imituoti. Laikui bėgant antspaudavimas švine greitai išplito

po visą Europą iš dviejų pagrindinių centrų, iš kurių tekstilė buvo eksportuojama – iš Flandrijos ir šiaurinės Italijos. XVI a. švininius antspaudus jau vartojo ir Europos periferijoje.

Lietuvos archeologijai ir istorijai ypač svarbūs yra XII–XVIII a. Vakarų Europoje vartoti švininiai antspaudai, kurių randama ir Lietuvoje. Šių antspaudų kilmės nustatymas rezervuotai parodo prekybinius XIV–XVIII a. Lietuvos ryšius su Vakarų Europos valstybėmis. Tiksliau – nurodo importinių audeklų pagaminimo vietą, jų rūšį bei kai kuriuos kitus su audeklų gamyba ir prekyba susijusius aspektus.

Ankstesniame straipsnyje (Kvizikevičius, 1998) pristatėme Vilniaus Žemutinės pilies rūmų teritorijoje rastų švininių antspaudų kolekciją. Tačiau platesnių tyrinė-

1 p a v. Švininių antspaudų radimo vietos Lietuvoje. Piešė Ž. Šaknys

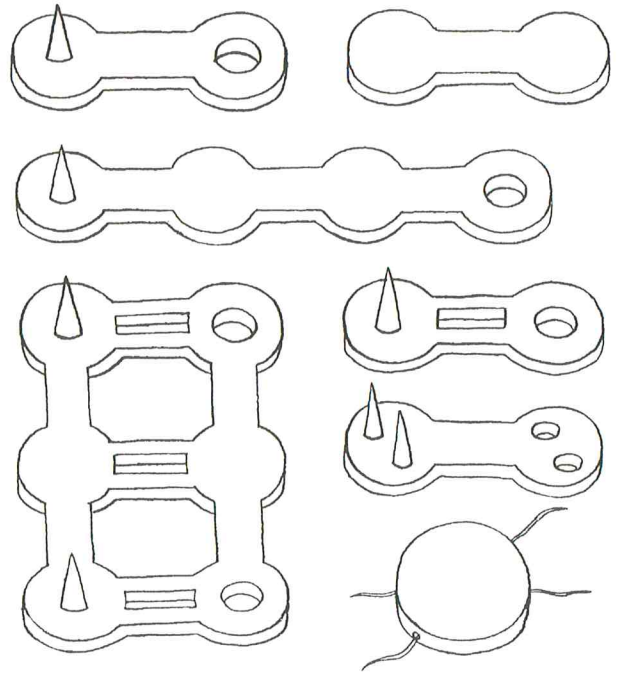
jimų šioje srityje dar nesusilaukta dėl kelių priežasčių. Pirmiausia – šie radiniai aptikti palyginti neseniai. Didžiausi antspaudų kiekiai rasti pastaraisiais metais kasinėjant Vilniaus Žemutinės pilies rūmų teritoriją ir Vilkijos senamiestį (Ivanauskas, 1992š, p.17–22). Be to, šiuos radinius tirti apsunkina užsienio šalių mokslinės literatūros bei palyginamosios medžiagos trūkumas.

Šiame straipsnyje norime trumpai supažindinti su švininių antspaudų forma bei pritvirtinimo būdais, aptarti antspaudų vaizdavimo motyvus ir apibūdinti informaciją, gaunamą tiriant šiuos radinius. Taip pat pateikiame iki šiol nepublikuotą, archeologinėse ekspedicijose rastą ir muziejuose laikomą šią sfragistinę medžiagą. Straipsnyje pateikiami radiniai tik iš kai kurių radimo vietų Lietuvoje (pav. 1).

Atskira problema yra švininiai antspaudai, turintys vaizdulus, panašius kaip ir lietuviškoje heraldikoje. Tai du švininiai antspaudai iš Vilniaus Žemutinės pilies kasinėjimų, Trakuose bei Novgorode (Rusija) rasti švininiai antspaudai, kur pavaizduoti dvigubo kryžiaus ženklai; taip pat iki šiol vienintelis žinomas antspaudas su Gedimino stulpais. Kaip žinoma, nei Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, nei Lenkijoje nebuvo stambių karališkųjų tekstilės manufaktūrų, kokias turėjo Prancūzija, Flandrija. XVI–XIX a. Lietuvoje įvairios rūšies ir paskirties audinius gamino specializuoti audimo cechai (1578 m. patvirtintas Vilniaus audėjų cechas, kiek vėliau – audėjų cechai Kaune, veikę jau anksčiau) (Šatavičiūtė, 1996, p.7). Minėti antspaudai pagal vaizdavimo manierą ir radimo vietų stratigrafiją ir priskiriami XIV–XVI a. Šio laikotarpio serijiniai tekstilės gaminiai Lietuvoje mažai tirti. Tad lietuviškai heraldikai artimų švininių antspaudų priklausomybė lieka neaiški.

ANTSPAUDŲ PRITVIRTINIMO BŪDAI, FORMOS, ŽYMĖJIMO ĮRANKIAI

Audeklų antspaudai – tai liejimo formose pagaminti švininiai, rečiau žalvariniai skritinėliai – diskai, tarpusavyje sujungti juoste. Viename jų paprastai būna kiaurymė, kitas diskas esti su kauburėliu – kniede. Dažniausiai pasitaiko dviejų diskų antspaudai, retesni – keturių diskų. Ankstesniaisiais amžiais buvo vartojami dviejų diskų antspaudai. Vėliau, XVII–XVIII a., dažniausiai ant storų medžiagų buvo tvirtinami keturių apskritimų antspaudai (Egan, 1989, p.40). Dar retesni antspaudai, susidedantys iš 6–8 tarpusavyje sujungtų diskų. Visi šie antspaudai, tvirtinami prie audeklo ar ryšulio, buvo sulenkiami ir suspaudžiami tarpusavyje taip, kad vieno disko kiaurymė sutaptų su kito disko kauburėliu – kniede. Šitaip suspausti (kniedės principu) jie būdavo pažymėti tam tikru ženklų, teikiančiu informaciją apie gaminį. Kai kurie

2 pav. Švininių antspaudų pritvirtinimo būdai ir formos. Piešė I. Kersulytė

antspaudai turėdavo po dvi kiaurymes ir atitinkamai tiek kauburėliu – kniedžiu. Toks pritvirtinimo būdas labiausiai buvo paplitęs vėlyvaisiais viduramžiais iki pat XVIII a.

Kitas audeklų antspaudų tvirtinimo būdas – tai švininiai diskai, turintys vieną arba dvi kiaurymes gurte; per jas būdavo įverinama virvelė. Šis būdas, literatūroje vadinamas „bulės“ principu, ypač išpopuliarėjo Vakarų Europos šiaurėje XVIII a. (Mitchiner, 1991, p. 950). Šiuo būdu tvirtinami antspaudai vėliau labai išplito, nes jais būdavo patogų žymėti įvairias prekes, o ne vien tik audeklus.

Patį paprasčiausia švininių antspaudų forma būdavo perlenkta ir suspausta kvadratinė švininė plokštelė. Archeologiniu požiūriu didžiausio dėmesio verti švininiai antspaudai, tvirtinami kniedės principu, ir švininės plokštelės.

Kniedės principo švininiai antspaudai dažniausiai yra apvalios formos diskai su viena arba dviem auselėmis (pav. 2), tačiau pasitaiko ir stačiakampio bei kvadrato formos plokštelės.

Apvalios formos antspaudai būna nuo 5 iki 80 mm dydžio, bet, atrodo, yra buvę ir didesnių. Apskritai mažas antspaudų dydis kartais nurodė antspaudu senumą, o didelis – vėlesnį amžių. Kai kuriais atvejais dydis taip pat nurodė medžiagos kokybę: aukštos kokybės Leideno ir Strasbūro audeklai būdavo pažymėti dideliu antspaudu, o prašmatni arba labai prašmatni medžiaga yra atitinkamai pažymėta dvigubai ar trigubai mažesniu antspaudu (Taavitsainen, 1982, p.26).

3 p a v . Audeklų tikrinimas ir antspaudavimas Leidene (Egan, 1995, p. 2)

4 p a v . Švininis antspaudas su dvigubo kryžiaus ženklų ir gotikinėmis raidėmis iš Trakų. M 1:1. Piešė I. Kersulytė

Švininiai antspaudai buvo žymimi paprasčiausiomis replėmis – plokščiareplėmis, kuriose buvo išraižomas vaizduly. Taip pat antspaudus žymėdavo ir spaudais, nieku neišsiskiriančiais nuo monetų spaudų.

Savo ženklus antspauduose, pagaminę audinį, išpausdavo audeklų audėjai, dažytojai, manufaktūrų, gildijų tikrintojai, taip pat magistratų ir karalių skiriami valdininkai (pav. 3). Tačiau audeklai kartais turėdavo po tris ir daugiau antspaudų. Anglijoje karaliaus įgaliotinio „alnagerio“ išpaustas ženklas buvo kartu kokybės garantija ir mokesčio pakvitavimas (Egan, 1989, p. 39). Audeklus ir jų krovinius savo ženklais taip pat žymėdavo pirkliai ir prekybos kompanijos (Egan, 1990, p. 87–88). Be to, švininius antspaudus vartojo ir muitinės. Aptariamojo laikotarpio antspaudus arba ženklus juose pagal priklausomybę, ko gera, galima skirstyti į kelias grupes: audeklų gamintojų (audėjų, dažytojų, balintojų, gildijų ir manufaktūrų pareigūnų, kitų asmenų, betarpiškai susijusių su gamyba), audeklų kokybės tikrintojų (miesto tarybų, specialių karaliaus pareigūnų), prekybininkų (pirklių, prekybos kompanijų), muitinių.

ANTSPAUDŲ PIEŠINIŲ MOTYVAI

Piešiniai, pasitaikantys švininiuose antspauduose, būna įvairių motyvų: amatininkai, gaminę audeklą, išpausdavo savus ženklus bei pavardės pirmąsias raides. Kai kurie antspaudai turi labiau heraldinį pirklio, gamybininko ar gildijos pareigūno, kuris tikrino produkciją, ženklą arba kitą asmens emblemą (Egan, 1978, p. 178). Antspaudus su įrašais „patikrinta“ (SEARCHED), „trūkumas“ (FAULTIE), „defektuotas“ (DEFECTIVE), su

lombardiškos „P“ raidės ženklų (tas taip pat reiškė trūkumą) ir su kitokiais įrašais, žyminčiais audeklo trūkumą, vartojo Anglijos audeklų kokybės tikrintojai.

Daug antspaudų turi skaitmenis; jie galėjo nurodyti įstatymo leidžiamą įvairių rūšių audinių ilgį, plotį, svorį, siūlų skaičių, mokesčio dydį. Keletas tokių švininių antspaudų rasta ir Lietuvoje. Taip pat pasitaiko antspaudų, turinčių datas, kurios nurodė ne audeklo gamybos laiką, o kada toji manufaktūra ar pramonė buvo iš tikrųjų įkurta (Egan, 1989, p. 41). Kai kurie prie angliškosios produkcijos kabinami antspaudai nurodydavo audeklų rūšį – „CARSAY“ (šurkštus vilnonis audinys), „RASH“ (labai lygus, pusiau austas audinys), „SAY“, „BAY“ ir kitokie. Dancigo miesto antspauduose kartais buvo nurodoma audeklo rūšis „BESTE // SORTE“.

Dažnai antspauduose pasitaiko miestų ir valstybių herbų bei prekybos kompanijų ženklų. Hanzos sąjungos miestai buvo priėmę rezoliuciją, reikalaujančią, kad audeklų gabalai turėtų miesto, kur jie pagaminti, herbą. Šv. Morkaus liūto atvaizdą vartojo Venecijos multino audėjai, tačiau šį ženklą imitavo ir šios audeklų rūšies gamintojai Pietų Vokietijos centruose. Antspaudai geriausiems šios rūšies gaminiams buvo žymimi su liūto arba jaučio ženklų, o žemesnės kokybės audeklų antspaudai turėjo vynuogių su lapais ženklą. Leideno geriausios kokybės audeklų gabalai buvo žymimi vienu ar dviem liūtais (Endrei, Egan, 1982, p.52), Tryro (Vokietija) miesto amatininkai savo antspauduose išpausdavo šv. Petro figūrą su raktu rankoje arba du sukryžiuotus raktus (Kann, 1986, p. 165–180).

Antspauduose dažnai būna ir miestų pavadinimų. Ypač jie tampa populiarūs XVI a. ir vėliau. Kartais antspaudų paviršius yra specialiai subraižytas – įrėžti neaiškūs ženklai, kai kada pasitaiko įrėžtų skaičių, kurie galbūt nurodė krovinio numerį ar ką kita. Be to, pavieniai

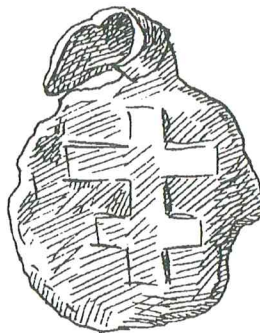
amatininkai ir nelegalūs audeklų gamintojai dažnai klastodavo kitų manufaktūrų ar tikrintojų antspaudus ir kabinavo prie savo gaminių, kad juos galėtų lengviau parduoti. Neantspauduoti parduodami audeklai Vengrijoje turėjo būti konfiskuoti. Daugelio miestų statutuose buvo nustatyta bausmė už klastotų antspaudų vartojimą. XIV a. Nyderlandų Ipro mieste tremtis iki septynerių metų nebuvo reta; yra žinomas atvejis apie manufaktūros pirklį, kuris buvo ištremtas visam gyvenimui už tai, kad vartotojo suklastotus antspaudus. 1433 m. Vokietijoje audėjas Dietmaras Kochas buvo sudegintas už antspaudavimo replių suklastojimą (Endrei, Egan, 1982, p. 48–49).

Dalis randamų švininių antspaudų dėl plastinių metalo savybių būna deformuoti, subraižyti. Pardavimo metu nuo audeklų nuplėšiami antspaudai neretai būdavo sulaužomi, todėl archeologai dažniau randa tik dalį antspaudo – vieną diską. Be gausios palyginamosios medžiagos iš išlikusio piešinio sunku nustatyti šių radinių kilmę.

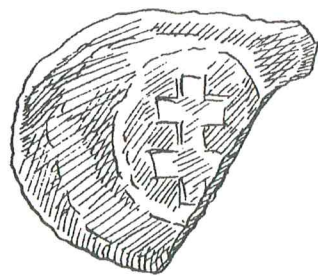
ŠVININIAI ANTSPAUDAI ARTIMI LIETUVIŠKAI SIMBOLIKAI

Seniausiai žinomas antspaudas, turintis tokį vaizdą, rastas 1983 m. spalio 15 d. Trakuose. Trakų mokyklos-internato 6a klasės mokinys Edmundas Andriulis Bernardinų (Lukos) ežero pakrantėje, prie „Nemuno“ sporto bazės iš vandens ištraukė antspaudą, kur vaizduojamas dvigubo kryžiaus ženklas (radinys laikomas Trakų istorijos muziejuje). Tai apvalios formos, 27 mm skersmens švininis antspaudas, tvirtinamas kniedės principu. Išlikęs tik vienas diskas. Jame vaizduojamas dvigubas kryžius, virš jo – keturių gotikinių raidžių legenda (pav. 4). Vaizdulys diske įmuštas keturlapio žiedo formos spaudu. Dar du švininiai antspaudai su dvigubo kryžiaus ženklu rasti 1989–1993 m. archeologinių tyrimų metu Vilniaus Žemutinės pilies teritorijoje (pav. 5, 6). Abu antspaudai, kaip ir Trakų radinys, turi po vieną diską, tad neaišku, koks piešinys buvo kitoje pusėje. Visi šie radiniai skiriasi dydžiu. Jų chronologija galutinai dar neaiški. Remiantis stratigrafija, vienas Vilniaus Žemutinės pilies radinys priskiriamas XV–XVI a., kitas – XVI–XVII a. (Kvizikevičius, 1998). Sprendžiant iš piešinio vaizdavimo maneros, radinio būklės bei švino kokybės, ankstyviausias turėtų būti Trakų antspaudas; jį priskirtume XIV a. pabaigai – XV a. Tokio pat laikotarpio gali būti ir Vilniaus Žemutinės pilies pirmasis antspaudas.

Dar vienas antspaudas su dvigubu kryžiumi rastas Novgorode (Искаць, 1994, p. 34). Vienoje antspaudo pusėje vaizduojamas dvigubo kryžiaus ženklas, kitoje – žmogaus portretas su vyskupo kepure. Kairėje pusėje įspaustas „S“ raidės ženklas, pakraštyje – taškelių orna-

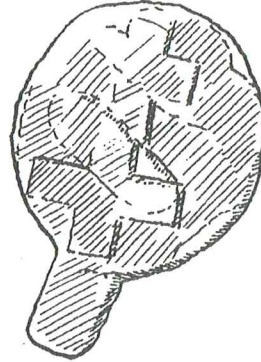
5 p a v . Antspaudai su dvigubo kryžiaus ženklu, rasti kasinėjant Vilniaus Žemutinės pilies rūmų teritoriją. M 2:1. Piešė I. Keršulytė

6 p a v . Antspaudai su dvigubo kryžiaus ženklu, rasti kasinėjant Vilniaus Žemutinės pilies rūmų teritoriją. M 2:1. Piešė I. Keršulytė

7 p a v . Antspaudas iš Novgorodo (Rusija). (Искаць, p. 34). M 2:1

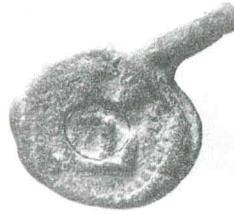
mentas (pav. 7). Šis radinys priskiriamas XIV amžiui. Su lygiai tokiu pačiu portretu, tik skirtingomis kai kuriomis piešinio detalėmis, toks pat antspaudas rastas ir Vilniaus Žemutinės pilies teritorijoje (Kvizikevičius, 1994, p. 55). Tačiau šiame išlikęs tik vienas diskas (pav. 8). Remiantis Novgorodo radiniu manoma, kad ir šio antspaudo neišlikusioji pusė buvo su dvigubo kryžiaus ženklu. Vilniaus Žemutinės pilies rūmuose aptiktame radinyje, dešinėje portreto pusėje įspaustas „O“ raidės ženklas, ko gera, nurodo asmens vardo pirmąją raidę. Vyskupo kepurė nurodo jo konfesinę priklausomybę. Šventųjų, turinčių vardą, prasidedantį šia raide, yra nedaug. Galima manyti, kad vaizduojamasis asmuo yra šv. Otanas Bambergietis, Pomeranijos krikštytojas, gyvenęs apie 1060–1139 m. (Brokhaus, 1986, p. 384). Neaišku tik, kiekio globėjas jis buvo. Antspaudas, kuriame vaizduojami

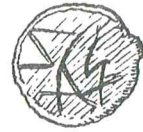
8 p a v . Antspaudas su šventojo portretu, rastas kasinėjant Vilniaus Žemutinės pilies rūmų teritoriją. M 2:1. Piešė I. Keršulytė

Gedimino stulpai, rastas 1987 m. Kenigsberge (dabar Kaliningradas, Rusija), ištrauktas iš Priegliaus upės dugno. Tai 22 mm skersmens švininis antspaudas, kabinamas kniedės principu, išlikusios abi pusės – du diskai. Vienoje pusėje – centre negiliai įspausti Gedimino stulpai, pakraštyje piešinių juosia taškelių ornamentas. Antroji pusė – tuščia, be vaizdulio (pav. 9).

Visų šių antspaudų paskirtis ir priklausomybė kol kas nežinoma. Manoma, kad kai kurie jų gali būti kilę iš Vengrijos, Budos miesto.

9 p v. Antspaudas su Gedimino stulpais iš Kenigsbergo (Kaliningradas, Rusija). M 1:1. Nuotr. V. Aleksiejūno

10 p v. Antspaudas, rastas kasinėjant Augustijonų g. 3 (Vilnius). M 1:1. Piešė I. Keršulytė

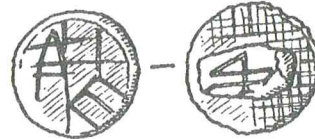
ŠVININIAI ANTSPAUDAI IŠ VILNIAUS SENAMIESČIO TYRIMŲ

1991 m. archeologas Valdas Vainilaitis, tyrinėdamas Vilniaus senamiestyje Augustijonų g. sklype Nr.3 XVII–XVIII a. datuojamą kultūrinį sluoksnį, aptiko 4 švininius antspaudus (Vainilaitis, 1992š, p. 3, 20).

1. Antspaudas 18 mm skersmens, išlikęs vienas diskas. Paviršiuje įrėžti neaiškios prasmės brūkšniai (pav. 10). Vidinėje disko pusėje išlikęs „tinklelio“ – audeklo įspaudas rodo, kad antspaudas kabėjęs prie audeklo.

2. Antspaudas 17,5 mm skersmens, išlikęs vienas diskas. Vienoje pusėje įrėžti neaiškios prasmės brūkšniai, raidės (?). Tai gali būti asmens inicialai. Kitoje pusėje – išlikusioje nedidelėje antro disko dalyje įspaudas prekybos kompanijos ar pirklių gildijos ženklas (pav. 11). Vidinėje disko pusėje išlikęs „tinklelis“ – audeklo įspaudas.

3. Antspaudas 21 mm skersmens, išlikęs vienas diskas, su dviem kiaurymėmis. Vaizdulys blogai išlikęs. Paviršiuje įžiūrimas įspaudas ženklas – ant dviejų kojų stovinčio žvėries – liūto arba grifo atvaizdas (pav. 12). Vidinėje disko pusėje išlikęs „tinklelis“ – audeklo įspaudas. Jeigu tai vaizduojamas liūtas, tuomet antspaudą, ko ge-

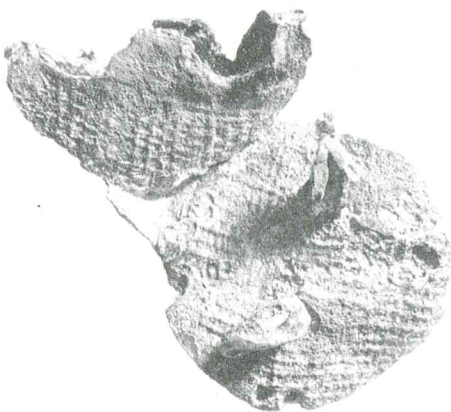
11 p v. Antspaudas su pirklio ar prekybos kompanijos ženklu, rastas kasinėjant Augustijonų g. 3 (Vilnius). M 1:1. Piešė I. Keršulytė

12 p v. Antspaudas su žvėrimi (liūtu ar grifu), rastas kasinėjant Augustijonų g. 3 (Vilnius). M 1:1. Piešė I. Keršulytė

ra, reikėtų priskirti Flandrijos Gento (Ghent) miestui. (Mitchiner, 1991, p. 948). Dėl blogai išlikusio paties antspaudu ir įspausto piešinio liekanų negalime tiksliai atkurti viso buvusio vaizdulio. Todėl antspaudą galime sieti dar bent su keliais Flandrijos miestais: Ipru, kur amatininkai vartojo stovinčio liūto su kryžiumi ženklą; Leidenu, kur taip pat vartojo stovinčio liūto, tik su iškeltu kalaviju, ženklą (Mitchiner, 1991, p. 949–953). Stovinčio liūto ženklą vartojo nemažai Europos miestų ir valstybių, taip pat ir Čekija, tačiau prieinamos informacijos apie ženklus, vartotus multino gildijose Prahajoje (Bohemija, dabar Čekija), nėra (Endrei, Egan, 1982, p. 53). Jeigu radinyje vaizduojamas žvėris yra grifas, tuomet audeklas greičiausiai buvo pagamintas Kolčesteryje, Anglijos multino manufaktūrose (Egan, 1995, p.28).

4. Antspaudas 19 mm skersmens, dviejų diskų, antaras diskas sulankstytas. Vienoje pusėje vaizduojama plytų siena su vartais, antras diskas, atrodo, buvęs be vaizdulio (pav. 13). Vidinėje diskų pusėje išlikęs „tinklelis“ – audeklo įspaudas. Literatū-

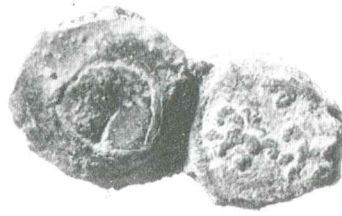
13 p a v. Antspaudas su plytų siena ir vartais, rastas kasinėjant Augustijonų g. 3 (Vilnius). M 2:1. Nuotr. K. Vainoro

14 p a v. Antspaudas su skaičiumi „25“, rastas kasinėjant Savičiaus g. 11 (Vilnius). M 1:1. Nuotr. K. Vainoro

15 p a v. Antspaudas su išpaustomis linijomis, rastas kasinėjant Menininkų rūmų kompleksą (Vilnius). M 2:1. Nuotr. K. Vainoro

16 p a v. Antspaudas su trimis liūtais, rastas kasinėjant Menininkų rūmų kompleksą (Vilnius). M 2:1. Nuotr. K. Vainoro

derlandų ar Anglijos, kur tekstilės pramonė buvo labiausiai išaugusi. Pagal radimo vietos stratigrafiją, piešinio manierą, radinio formą antspaudą reikėtų priskirti XV–XVII a. laikotarpiui.

roje su analogišku vaizdulių antspaudų nepastebėta; verta paminėti, kad su panašiu vaizdulių yra rastas antspaudas Vilniaus Žemutinės pilies teritorijoje (Kvizikevičius, 1997, pav. 15).

Manoma, kad vienoje radimo vietoje ir nedideliame plote rasti antspaudai gali būti atkeliavę iš vieno regiono ar vietovės. Audeklo išpaudai vizualiai panašūs ant visų antspaudų, tačiau išpaudų specialūs tyrimai neatlikti. Vienas iš šių radinių priskiriamas prekybos organizacijoms, antspaudas su žvėrimi greičiausiai yra gamintojo – manufaktūros ženklas. Kitų dviejų antspaudų priklausomybė nežinoma, tačiau antspaudas su plytų siena yra kilęs iš kontinentinės Vakarų Europos, kur toks motyvas – herbas buvo labiau paplitęs nei Anglijoje.

1995 m. Savičiaus g. Nr. 11 sklype archeologinių tyrimų metu rastas dar vienas antspaudas (Vainilaitis, 1996š, p. 24). Tai 23 mm skersmens vienu išlikusiu disku, aplūžęs antspaudas, jo kvadratiname rėmelyje išpaustas skaičius „25“ (pav. 14). Remiantis radimo vietos stratigrafija ir piešinio maniera, radinys datuojamas XVII–XVIII a. Antspaudas greičiausiai nurodė įstatymais reglamentuotą audeklo ilgį ar plotį. Radinio kilmė neaiški.

Dar trys švininiai antspaudai rasti 1995–1996 m. archeologinių tyrimų metu Daukanto–Universiteto–Totorių gatvių teritorijoje (Luchtanienė, 1996ša, p.26; 1996šb, p. 8; 1997š, p.4). Iš jų du įdomesni, nes išlikę visiškai nepažeisti, turintys visą vaizdulį. Trečias antspaudas taip pat visiškai sveikas, be piešinio arba jis labai neaiškus. Tai 12,5 mm skersmens dviejų diskų antspaudas, kuriame išlikusios išpaustos vertikalios linijos (pav. 15). Šio radinio priklausomybė lieka neaiški. Pagal radimo vietos stratigrafiją jį reikėtų priskirti XVII a. ar XVIII a. pradžiai. Kitas, 12 mm skersmens, keturių diskų antspaudas, viename jo diske išpausti trys keturpėsti liūtai, judantys heraldiškai dešinin pusėn. Kiti diskai piešinių neturi (pav. 16). Du ar tris liūtus dažnai vartojo savo herbuose Nyderlandų miestai, Anglijoje, Danijoje ir kai kur kitur. Labiausiai įtikėtina, kad antspaudas kilęs iš Ny-

Trečias radinys iš šių archeologinių tyrimų – tai 23–24 mm skersmens, dviejų diskų, „knie-dės principu“ tvirtinamas švininis antspaudas (pav. 17). Vienoje pusėje vaizduojamas herbas – skyde heraldiškai į kairę pusę pasvirusi gėlė su žiedu ir dviem lapeliais. Kitame diske vaizduojamas statinys – mūro siena su trimis arkomis – vartais. Vartai yra su trimis bokštais ir arkiniiais langeliais. Kiekvienas bokštas turi po tris smailėjančius bokšteličius su kupolėliais. Antspaudas vaizduojami vartai, ko gera, yra to miesto svarbiausias pastatas. Herbas – tai to miesto simbolis. Dėl skurdžios palyginamosios medžiagos negalime tiksliau nusakyti antspaudų priklausomybės; manoma, kad radinys atkeliavęs iš kažkurio Vokietijos miesto. Pagal radimo vietos stratigrafiją ir atsižvelgiant į herbo skydo formą bei pastato stilių radinys būtų priskirtinas XV–XVI a.

Deja, blogas šių radinių išlikimo laipsnis ir skurdi palyginamoji medžiaga kol kas neleidžia tiksliau nustatyti antspaudų priklausomybės.

a

b

17 pav., a, b. Antspaudas su herbu – gėlės žiedu ir trijų bokštų pastatu, rastas kasinėjant Menininkų rūmų kompleksą (Vilnius). M: a–1:1, b–2:1. Piešė I. Keršulytė, nuotr. K. Vainoro

ŠVININIŲ ANTSPAUDŲ RADINIAI IŠ KITŲ VIETŲ

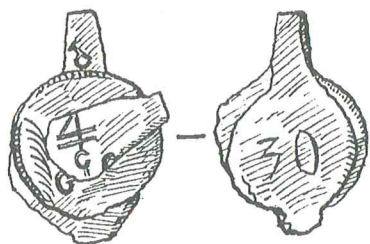
Pavienių švininių antspaudų rasta Kėdainių senamiestyje (Juknevičius, 1992š, p. 30–32), Kernavėje (Luchtanas, 1993š, p. 10), Vilkijos senamiestyje (Ivanauskas, 1992š, p. 17–22), Jonėnų (Vilniaus r.) (Strazdas, 1997š, p. 16), Vadaktų (Radviliškio r.) (Dakanis, 1996š, p. 36) dvarvietėse ir kitur. Lietuvos Nacionalinio muziejaus Numizmatikos skyriaus (toliau LNM NS) fonduose laikomi švininiai antspaudai iš Vievio ir Stanislavos (Kauno r.) dvarviečių, Daučionių, Paliėpurių, Zapyškio (visi Kauno r.), Mikytų (Šakių r.) gyvenviečių bei Kenigsbergo. Keletas švininių antspaudų iš pajūrio laikoma privačiame Kuršių draugijos pirmininko Mikelio Balčiaus muziejuje. Šių radinių yra ir Vytauto Didžiojo karo muziejaus fonduose Kaune. Straipsnyje pateikiami radiniai tik iš kai kurių minėtų radimo vietų.

Šeši švininiai antspaudai aptikti Vilkijoje (Kauno r.), Nemuno pakrantėje; jie čia bus patekę iš senamiėsčio kultūrinio sluoksnio.

1. Dviejų diskų, 19 mm skersmens švininis antspaudas. Jo vienoje pusėje įrėžtas skaičius „30“. Kitoje pusėje – pirklio ar prekybos kompanijos ženklas ir inicialai „G, C“, taip pat dalis „O“ (?) raidės. Auselėje išpausta raidė „P“ (pav. 18). Greičiausiai antspaudas kilęs iš Anglijos; remdamiesi kitais radiniais, priskiriame XVII–XVIII a. laikotarpiui.

2. Vieno disko, 18 mm skersmens, švininis antspaudas; kuriame išlikusi dalis išpausto įrašo: EWE // ERG (19 pav.). Pagal įrašą antspaudas kilęs iš Europos, greičiausiai iš vokiškųjų kraštų. Greičiausiai Levenbergo miesto (Silezija) audėjų antspaudas. Remiantis įrašu, radinio pritvirtinimo būdu, antspaudą reikėtų priskirti XVII–XVIII a. pirmosios pusės laikotarpiui.

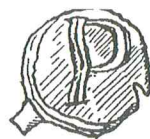
3. Vieno disko, 16 mm skersmens švininis antspaudas, kuriame išpaustas lotyniškos „P“ raidės ženklas (pav. 20). Panašus antspaudas rastas ir Vilniaus Žemutinės pilies teritorijoje (Kvizikevičius, 1998, 20 pav.). Šis radinys greičiausiai kabėjo ant prastos kokybės angliško audeklo. An-

18 pav. Pirklio ar prekybos kompanijos ženklas su inicialais G, C, O (?), P raidės ženklu ir įrėžtu skaičiumi „30“ iš Vilkijos (Kauno r.). M 1:1. Piešė I. Keršulytė

19 pav. Antspaudas su legenda „EWE // ERG“ iš Vilkijos (Kauno r.). M 1:1. Nuotr. K. Stoškaus

20 pav. Antspaudas su „P“ raidės ženklu – Anglijos audeklų tikrintojų (?) iš Vilkijos (Kauno raj.). M 1:1. Piešė I. Keršulytė

21 pav. Pirklio ar prekybos kompanijos antspaudas su svarstyklėmis iš Vilkijos (Kauno r.). M 1:1. Nuotr. K. Vainoro

22 pav. Antspaudas su dviem liūtais ar leopardais iš Vilkijos (Kauno r.). M 2:1. Nuotr. K. Stoškaus

23 pav. Antspaudas su neaiškais piešinio fragmentu iš Vilkijos (Kauno r.). M 1:1. Nuotr. K. Vainoro

glijoje audeklų tikrintojai ant brokuotų audeklų tvirtindavo antspaudus su raide „F“ – „FAUTI“ – tas reiškę trūkumą, arba su įrašu „DEFECTIVE“, tas reiškę defektą (Egan, 1989, p. 48). Remiantis kitais radiniais su panašiais piešiniais, šį antspaudą reikėtų priskirti XVI–XVII a.

4. Vieno disko, 45 mm skersmens švininis antspaudas, kuriame išpaustos svarstyklės, dviejų lotyniškų „B“ raidžių ir vienos „E“ raidės ženklai. Antspaudu pakraštyje išpausta blogai matoma legenda (pav. 21). Antspaudas greičiausiai yra pirklio, pirklių gildijos ar prekybos kompanijos. Pagal įrašo šriftą, disko dydį, radinį priskiriame XVI a. antrajai pusei – XVII a.

5. Vieno disko, 12 mm skersmens švininis antspaudas, kuriame vaizduojami du heraldiški į dešinę pusę judantys liūtai ar leopardai. Pakraštyje išpaustas taškelių ornamentas (pav. 22). Manoma, kad antspaudas yra iš Nyderlandų arba Anglijos. Radinį priskiriame XVI–XVII a.

6. Vieno disko, 16 mm skersmens švininis antspaudas, kurio antroje pusėje išlikusi dalis neaiškiaus vaizduolio (pav. 23). Kita pusė be vaizduolio. Radinio priklausomybė ir chronologija neaiški.

Vienas 12 mm skersmens švininis antspaudas rastas 1996 m. Paliėpuriuose (Kauno r. saugomas LNM NS). Jame išpaustas įrašas: LE // NO // X (pav. 24). Antspaudas kilęs iš Anglijos, Lenokso kunigaikštystės, kurios audeklų tikrintojai – „alnageriai“ buvo pagarsėję skanda-

24 pav. Angliškas antspaudas su įrašu „LENOX“ iš Paliėgirių (Kauno r.). M 2:1. Nuotr. K. Vainoro

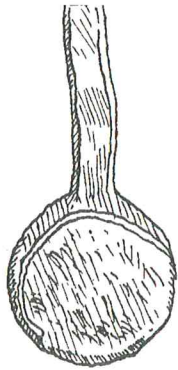

25 pav. Pirklio ar prekybos kompanijos ženklas su inkaru ir kitoje pusėje išpaustu skaičiumi „56“ iš Mikytų (Šakių r.). M 1:1. Nuotr. K. Vainoro

Trys švininiai antspaudai rasti Vadaktų dvarvietėje (Radviliškio r.). Iš jų du priskiriami pirkliams ar prekybos kompanijoms. Viena 14 mm vieno disko švininiame antspaude vaizduojamas ženklas, primenantis inkarą (pav. 29). Kitame 15 mm dviejų diskų švininiame antspaude išpaustas prekybos kompanijos ir „M“ raidės ženklas po juo (pav. 30). Kita antspaudo pusė be vaizdulio.

Šių abiejų radinių kilmė tiksliai nežinoma, tačiau pagal analogus juos priskiriame XVII–XVIII a.

26 pav. Antspaudas be vaizdulio iš Daučionių (Kauno r.). M 1:1. Piešė I. Keršulytė

lingomis istorijomis (Endrei, Egan, 1982, p. 54). Radinį priskiriame XVII a.

Su pirklio ar prekybos kompanijos ženklu rastas antspaudas Mikytuose (Šakių r. saugomas LNM NS). Tai dviejų diskų, 23 mm skersmens švininis antspaudas, kurio viename diske pavaizduotas inkaras ir inicialai „C, B“. Kitoje pusėje išpaustas skaičius „56“ (pav. 25), ko gera, nurodė audėjo ilgį arba plotį. Radinio kilmė nežinoma, pagal raidžių šriftą ir panašius radinius iš kitur, jį galima priskirti XVII–XVIII a.

Visiškai be vaizdulio, dviejų diskų, 22 mm skersmens švininis antspaudas rastas Daučionyse

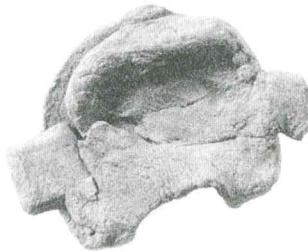
(Kauno r. saugomas LNM NS) (pav. 26). Radinio kilmė neaiški, antspaudas būdingas XVII a.

Dar vienas be vaizdulio, dviejų diskų, 28–30 mm skersmens švininis antspaudas rastas 1995 m. Vievio dvarvietėje (Trakų r. saugomas LNM NS). Viena disko pakraštyje išlikęs taškelių ornamentas (pav. 27). Radinys šiek tiek neįprastas, nes turi dvi auseles, iš kurių sprendžiama, kad antspaudas turėjo ne mažiau kaip šešis diskus, kuriuose turėjo būti pagrindiniai įrašai ir ženklai. Radinio kilmė ir chronologija neaiški.

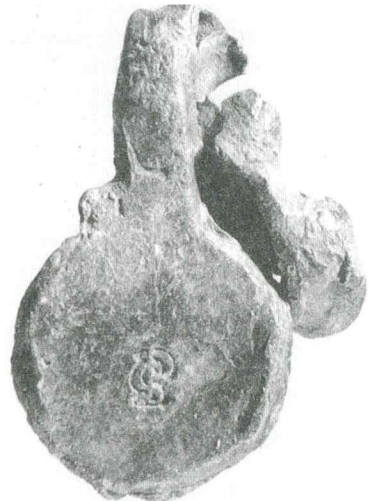
Prekybos kompanijos ar pirklio antspaudas rastas 1996 m. Jonėnų dvarvietėje (Vilniaus r.) (Strazdas, 1997š, p. 16). Tai 19 mm skersmens, dviejų diskų, sulankstytas švininis antspaudas. Viena pusėje išpausta monograma – ženklas, kitoje – išlikusi prekybos kompanijos ženklo dalis ir raidė „A“ (pav. 28). Turintys tokius ženklus antspaudai priskiriami Anglijos pirkliams. Pagal analogus datuojamas XVII–XVIII a.

Trečias šioje vietovėje aptiktas radinys – tai blogai išlikęs, perlūžęs, dviejų diskų, 18 mm skersmens švininis antspaudas. Jame pavaizduota plytų siena ir arka – vartai (pav. 31). Kita pusė be vaizdulio. Manoma, kad šis radinys gali būti kilęs iš Vokietijos ir datuojamas XVI–XVIII a.

Du švininiai antspaudai rasti Stanislavos dvarvietėje (Kauno r.). Vieno 19 mm skersmens antspaudo diske išlikusi legendos dalis: „LE./ BERG“ (pav. 32). Antspaudas, ko gera, kilęs iš to paties miesto, kaip ir Vilkijos radinys (pav. 19). Remdamiesi legendos šriftu, radinį priskiriame XVII a., kilmė – Silezijos miestas.

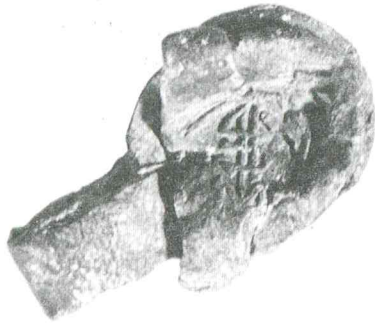
27 pav. Antspaudas be vaizdulio iš Vievio dvarvietės (Trakų r.). M 1:1. Nuotr. K. Vainoro

28 pav. Pirklio ar prekybos kompanijos ženklas iš Jonėnų dvarvietės (Vilniaus r.). M 2:1. Nuotr. R. Mičiūno

29 pav. Pirklio ar prekybos kompanijos ženklas iš Vadaktų dvarvietės (Radviliškio r.). M 2:1. Nuotr. K. Vainoro

30 pav. Pirklio ar prekybos kompanijos ženklas iš Vadaktų dvarvietės (Radviliškio r.). M 2:1. Nuotr. K. Vainoro

31 pav. Antspaudas su plytų siena ir vartais iš Vadaktų dvarvietės (Radviliškio r.). M 1:1. Nuotr. K. Vainoro

32 pav. Antspaudas su legenda: „LEW//BERG“ – miesto pavadinimu iš Stanislovo dvarvietės (Kauno r.). M 1:1. Piešė I. Keršulytė

Kitame 13 mm, dviejų diskų antspaude, kuris išlikęs ne visas, vaizduojama plytų siena su vartais ir erelis herbiniame skyde. Kitoje radinio pusėje išpaustas neaiškus ženklas (pav. 32). Tokį ar panašų herbą naudojo Brandenburgas prie Havelo (dabar Vokietija) ir Krokuvą (Neubecker, Rentzmann, 1989, p. 325–326). Tačiau šių miestų švininiai antspaudai nežinomi. Sprendžiant iš herbiniio skydo formos, radinį reikėtų priskirti XVI a. antrašajai pusei – XVII a.

ŠVININIAI ANTSPAUDAI IŠ KENIGSBERGO

Tai švininiai antspaudai, rasti 1987 m. Kenigsberge žemsiurbe gilinant Priegliaus upės vagą uosto teritorijoje. Radinius surinko ir Lietuvos nacionaliniam muziejui padovanojo E. Ivanauskas. Tai 8 aptariamojo laikotarpio švininiai antspaudai.

1. Dviejų diskų, kniedės principu tvirtinamas, 24 mm skersmens švininis antspaudas. Vienoje pusėje išpaustas įrašas „GESTE // SORTE“, kitoje pusėje – herbiniame skyde išpausti du kryžiai ir karūna virš jų – Dancigo miesto herbas (pav. 34). Antspaudas, sprendžiant iš vokiško įrašo, nurodė, kad prekė aukščiausios kokybės. Spaudų raižytojas, gaminęs spaudą šiam radiniui, ko gera, suklydo

išraižęs pirmąją „G“ raidę vietoj „B“. Antspaudas priskiriamas XVI a. pabaigai – XVII a.

2. Vieno disko, 23 mm skersmens, kniedės principu tvirtinamas švininis antspaudas. Vienoje pusėje vaizduojamas herbas – skyde kalavijas, šonuose keturios žvaigždutės, virš kalavijo kryželis. Herbo viršuje įrašas „ETWYNT“, virš jo karūna. Kitoje antspaudu pusėje diske, kuris išlikęs ne visas, išpaustas taškelių ornamentas ir neaiškaus vaizdulo liekanos (pav. 35). Šis radinys – tai Nyderlandų Harlemo miesto lino manufaktūros amatininkams priskiriamas antspaudas (Mitchiner, 1991, p. 956). Blogai išlikusioje antspaudu pusėje pagal analogus turėtų būti skaičius „20“. Antspaudas priskiriamas XVI–XVII a.

3. Dviejų diskų, 25 mm skersmens, kniedės principu tvirtinamas švininis antspaudas. Vienoje pusėje išpaustas prekybos kompanijos ar pirklio ženklas. Širdies formos ženkle inicialai „P, D, P“. Kita pusė be vaizdulo (pav. 36). Širdies formos ženklus plačiai vartojo Anglijos Rytų Indijos kompanija (Egan, 1990, p. 87–89), tačiau šiame radinyje visai kitokie inicialai nei šiai kompanijai priski-

33 pav. Antspaudas su plytų siena ir herbu vartuose – Brandenburgas prie Havelo ar Krokuvos herbu iš Stanislovo dvarvietės (Kauno r.). M 2:1. Nuotr. K. Vainoro

34 pav. Dancigo (Lenkija) miesto antspaudas iš Kenigsbergo (Kaliningradas, Rusija). M 1:1. Piešė I. Keršulytė

35 pav. Harlemo miesto antspaudas iš Kenigsbergo (Kaliningradas, Rusija). M 1:1. Nuotr. K. Vainoro

36 p a v. Prekybinės kompanijos antspaudas iš Kenigsbergo (Kaliningradas, Rusija). M 1:1. Nuotr. K. Stoškaus

37 p a v. Prekybos kompanijos antspaudas iš Kenigsbergo (Kaliningradas, Rusija). M 1:1. Nuotr. K. Stoškaus

38 p a v. Rombo formos švininis antspaudas su šventojo (?) atvaizdu ir gotikinėmis raidėmis iš Kenigsbergo (Kaliningradas, Rusija). M 1:1. Nuotr. K. Stoškaus

39 p a v. Antspaudas su karūna iš Kenigsbergo (Kaliningradas, Rusija). M 1:1. Piešė I. Keršulytė

riamuose antspauduose. Panašius ženklus vartojo kitos kompanijos ir pirkliai. Baltijos jūros regione veikė nemažai Anglijos prekybos kompanijų: „Rusijos kompanija“ („The Russia Company“), „Rytų šalių kompanija“ („The Eastlang Company“), įsteigta 1579 m., bei kitos, tačiau apie šių kompanijų ženklus nieko nežinoma. Aptariamąjį radinį priskiriame XVII–XVIII a.

4. Vieno disko, 21 mm skersmens švininis antspaudas. Išlikusioje pusėje išspausas širdies formos prekybos ženklas ir raidės „P, N, D“. Pakraštyje beveik neįžiūrimas įrašas lotyniškėmis raidėmis (pav. 37). Remiantis įrašo raidžių stiliumi, bei radinio pritvirtinimo būdu, antspaudas priskiriamas XVI a. pabaigai – XIX a. pradžiai.

5. Antspaudas rombo formos, dviejų pusių, 16×16 mm skersmens. Vienoje pusėje išspausotos gotikinės (?) raidės. Kitoje pusėje vaizduojama šventojo (?) figūra (pav.

38). Radinio priklausomybė nežinoma; remiantis tvirtinimo būdu, piešinio stiliumi ir metalo – švino – spalva, radinį priskiriame XIII–XV a.

6. Dviejų diskų, 11 mm skersmens švininis antspaudas. Vienoje pusėje vaizduojama karūna. Kita antspauda pusė be vaizdulio (pav. 39). Tikslesnė radinio priklausomybė ir chronologija kol kas neiški.

IŠVADOS

Nors ir negausiai aptinkami, tačiau visi švininiai antspaudai, vartoti audeklams žymėti, rodo, kad greta vietinės – namudinės ar cechinės gamybos audeklų visoje Lietuvoje plačiai vartoti ir atvežtiniai audeklai. Vietinių gyventojų poreikius tenkino ir aukštesnės kokybės importiniai audeklai, atkeliavę, ko gera, iš žymiausių to meto Anglijos, Nyderlandų, Vokietijos ir kitų šalių tekstilės centrų. Lietuvoje rasti švininiai audeklų antspaudai plačiau iliustruoja šių prekių paplitimą ir tuo metu vykusią tarptautinę prekybą audeklais, kuri visoje prekyboje užėmė svarbiausias pozicijas (Taavitsainen, 1982, p. 25–26).

Čia aptariami radiniai rodo, kad nemaža audeklų dalis į regioną patekdavo per užsienio tarpininkus – pirklius ir prekybos kompanijas, o vietiniai pirkliai, ko gera, šiuos audeklus įsiveždavo į kraštą iš uostų ar netolimų prekybos centrų. Be abejo, dalis prekių galėjo būti pristatomos ir vietinių pirklių tiesiai iš pagaminimo vietų. Šių radinių tolesni tyrimai tiksliau nurodytų ne tik audeklų gamybos vietą ar audeklų rūšį, bet ir tarpininkus, prekiavusius su Lietuva.

Autorius nuoširdžiai dėkoja kolegoms Broniui Dakaniui, Eugenijui Ivanauskui, Daivai Luchtanienei, Arūnui Strazdui, Valdui Vainilaičiui ir kitiems už suteiktą galimybę publikuoti šiuos radinius.

LITERATŪRA

Brockhaus Encyklopädie. Mannheim. 1986. Band 16, p. 384
 Dakanis B., 1996š – Archeologijos vertybių ir objektų žvalgymas ir švalgomieji kasinėjimai Jonišio, Plungės, Radviliškio ir Šakių rajonuose // Lietuvos istorijos instituto rankraštynas toliau – LIIR. F.1, Nr.2522.
 Egan G., 1978 – Cloth seals // The London Archaeologist. 1978. Vol.3. Nr.7, p.177–179.

Egan G., 1989 – Leaden seals for textiles – some archaeological evidence relating to fabrics and trade // Costume. 1989. Nr.23, p.39–53.

Egan G., 1990 – Leaden seals – evidence for EIC trade in textiles // The International journal of nautical archaeology and underwater exploration. 1990. Vol.1, p. 87–89.

- Egan G., 1995 – Lead cloth seals and related items in the British Museum. London, 1995.
- Endrei W., Egan G., 1982 – The sealing of cloth in Europe, with special reference to the English evidence // *Textile History*. 1982. Nr.1, p. 47–75.
- Ivanauskas E., 1992š – 1991 metų Vilkijos senamiesčio archeologinių tyrinėjimų ataskaita // *LIIR*. F.1, Nr.2059.
- Juknevičius A., 1992š – Kėdainių senamiestis. Senosios rinkos pietinė dalis. 1991 m. vykdytų archeologinių kasinėjimų ataskaita // *LIIR*. F.1, Nr.1880.
- Kann H.I., 1986 – Trierer Tuchplomben des 14.–17. Jahrhunderts // *Kurtierisches Jahrbuch*. 1986. Nr.25, p.165–180.
- Kvizikevičius L., 1994 – XIV–XVI a. švininiai antspaudai // *Kultūros barai*. 1994. Nr.12, p. 54–56.
- Kvizikevičius L., 1998 – Švininiai antspaudai // *Vilniaus Žemutinės pilies rūmai*. Vilnius, 1998. T.4 (spausdinama).
- Luchtanas A., 1993š – Archeologiniai tyrimai ant Aukuro kalno // *LIIR*. F.1, Nr.2032.
- Luchtanienė D., 1996ša – Žvalgomieji archeologiniai tyrimai Vilniuje, Menininkų rūmų komplekse (S.Daukanto a. 3/8, Universiteto g.6, Totorių g.28) ataskaita // *LIIR*. F.1, Nr.2450.
- Luchtanienė D., 1996šb – Archeologiniai tyrimai Vilniuje, Menininkų rūmų komplekse (ATR–45) (S.Daukanto a. 3/8, Universiteto g.6, Totorių g.28) ataskaita // *LIIR*. F.1, Nr. 2476.
- Luchtanienė D., 1997š – Archeologiniai tyrimai Vilniuje
- Reprezentacinių rūmų teritorijoje (ATR–45). S.Daukanto a. 3/8, Universiteto g.6, Totorių g.28 ataskaita T.10 // *LIIR*. F.1, Nr.2744.
- Mitchiner M., 1991 – Jetons, medalets and tokens. The Low countries and France. London, 1991. Vol.2.
- Neubecker O., Rentzmann W., 1989 – 10000 Wappen und Embleme von Staaten und Städten nach Bildungsmotiven angeordnet mit alphabetischem Register. München, 1989.
- Strazdas A., 1997ša – Jonėnų dvarvietės (Vilniaus r.) 1996 metų žvalgomųjų archeologinių kasinėjimų ataskaita // *LIIR*. F.1, Nr.2688.
- Strazdas A., 1997šb – Stanislavos dvarvietės (Kauno r.) 1996 m. žvalgomųjų archeologinių kasinėjimų ataskaita // *LIIR*. F.1, Nr.2689.
- Štavičiūtė L., 1996 – Profesionaliosios lietuvių tekstilės ištakos (Audimo manufaktūrų veikla Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje) // *Menotyra*. 1996. Nr.1, p. 3–9.
- Taavitsainen I.P., 1982 – Keskiajan kangaskaupasta kirjallisten ja esineelisten lähteiden valossa // *Eripainos Suomen Museo*. Helsinki, 1982, p. 23–43.
- Vainilaitis V., 1992š – Archeologiniai tyrimai Vilniuje, Augustijonų 3 // *LIIR*. F.1. Nr.1910.
- Vainilaitis V., 1996š – Archeologiniai tyrimai Vilniuje, Savičiaus g.11. 1995 m. // *LIIR*. F.1. Nr.2658.
- Искать Москву в XI веке не приходится... // *Родина*. 1994, p. 32–34.

DEI BLEIERNEN GEWEBEPLOMBEN

ZUSAMMENFASSUNG

Die bleiernen Plomben wurden im Mittelalter sowie in späterer Zeit benutzt. Ihre Anwendung reicht zwar bis an das Römische Reich. Die Plomben der Gewebe wurden aber erst im Byzantinischen Reich ausgeübt. Von dort verbreiteten sie sich über das ganze Europa. Darüber wurde es eingehend geschrieben (s. Endrei W., Egan G. 1982, S. 47-75). In Litauen wurde erst in den letzten Jahren eine grössere Anzahl von bleiernen Plomben entdeckt, deshalb interessierte man sich früher kaum dafür. Die meisten von diesen Funden wurden auf dem Territorium der Unteren Burg Vilnius (Kvizikevičius L. 1997) sowie in der Altstadt von Vilkija (Bezirk Kaunas) (Ivanauskas E. 1992, S. 17-22) entdeckt. Einzelne bleierne Plomben wurden in Litauen an unterschiedlichen Orten gefunden: in Kėdainiai, Kernavė (Bezirk Širvintos), in der Altstadt von Vilnius, in Orten der Höfe Jonėnai (Bezirk Vilnius), in Stanislava (Bezirk Kaunas), Vadaktai (Bezirk Radviliškis) u.a. In Museen Litauens werden auch bleierne Plomben aus Königsberg (jetzt Kaliningrad, Rußland) aufbewahrt. In diesem Beitrag werden nur Funde aus manchen Fundorten Litauens

(Abb. 1.) sowie einige Exemplare aus Königsberg vorgestellt. Die Identifizierung dieser Funde ist wegen des Mangels an Literatur und Vergleichsmaterial etwas kompliziert.

Man unterscheidet zwei Typen der bleiernen Plomben: "kniedės" (Drucksachen, Druckknöpfe?) und "bulės" (Bullen) (Abb. 2). Der Typ von "bulė" stammt aus einer späteren Zeit und war im 18. Jahrhundert im Norden Westeuropas besonders verbreitet (Mitchiner M. 1991. Bd. 2. S. 950). Nach der Stratigraphie der Fundorte sowie nach den an anderen Orten gefundenen Analogien werden Chronologie und in manchen Fällen auch Zugehörigkeit der Plomben festgestellt. Meistens bleibt aber die Abstammung von den meisten Funden genau nicht bekannt. Die bei manchen Plomben vorhandenen Zeichen werden den Kaufleuten und Handelsgesellschaften zugeschrieben, die in diese Region Gewebe oder vielleicht auch fertige Kleider aus England, den Niederlanden, Deutschland und anderen Ländern lieferten. Die gesamten Funde zeigen, daß auch in Litauen außer örtlichen auch importierte Gewebe gebraucht wurden.

VERZEICHNIS DER ABBILDUNGEN

- Abb. 1. Fundorte der bleiernen Plomben in Litauen
- Abb. 2. Formen und Arten der Befestigung von bleiernen Plomben
- Abb. 3. Die Überprüfung der Gewebe und Plombenstellung in Leiden. (Egan, 1995, s. II).
- Abb. 4. Bleierne Plomben mit dem Zeichen des Doppelkreuzes und gotischen Buchstaben aus Trakai. M 1:1.
- Abb. 5. Plomben mit dem Zeichen des Doppelkreuzes aus Ausgrabungen der Unteren Burg Vilnius. M 2:1
- Abb. 6. Plomben mit dem Zeichen des Doppelkreuzes aus Ausgrabungen der Unteren Burg Vilnius. M 2:1
- Abb. 7. Plomben aus Nowgorod (Rußland). (Искать Москву в XI веке не приходится // Родина. 1996. №. 4, p.34). M 2:17
- Abb. 8. Plomben mit Porträt eines Heiligen aus Ausgrabungen der Unteren Burg Vilnius. M 2:1
- Abb. 9. Plomben mit Pfeilern von Gediminas aus Königsberg (Kaliningrad, Rußland). M 1:1
- Abb. 10. Plomben aus Ausgrabungen in der Augustijonų str.3 (Vilnius) M 1:1
- Abb. 11. Plomben mit dem Zeichen eines Kaufmanns oder einer Handelsgesellschaft aus Augustijonų str.3 (Vilnius). M 1:1
- Abb. 12. Plomben mit einem Tier (Löwe oder Greif) aus Augustijonų str. 3 (Vilnius). M 1:1
- Abb. 13. Plomben mit Ziegelmauer und Tor aus Augustijonų str. 3 (Vilnius). M 2:1
- Abb. 14. Plomben mit der Ziffer „25“ aus Ausgrabungen in der Savičiaus str.11 (Vilnius). M 1:1
- Abb. 15. Plomben mit eingepprägten Linien aus Ausgrabungen des Komplexes des Künstlerpalastes (Vilnius). M 1:2
- Abb. 16. Plomben mit drei Löwen aus dem Künstlerpalast (Vilnius). M 2:1
- Abb. 17. a, b. Plomben mit dem Wappen-Blumenblüte und Gebäude mit 3 Türmen aus dem Künstlerpalast (Vilnius). M: a-1:1, b-2:1
- Abb. 18. Zeichen eines Kaufmanns oder einer Handelsgesellschaft mit Initialbuchstaben G, C, O (?), Zeichen der Buchstabe P und der eingepprägten Ziffer “30” aus Vilkija (Bez. Kaunas). M 1:1
- Abb. 19. Plomben mit der Legende „EWE // ERG“ aus Vilkija (Bezirk Kaunas). M 1:1
- Abb. 20. Plomben mit dem Zeichen der Buchstabe P – gehört den Gewebekontrolleuren Englands (?) aus Vilkija (Bez. Kaunas). M1:1
- Abb. 21. Plomben eines Kaufmanns oder einer Handelsgesellschaft mit einer Waage aus Vilkija (Bez. Kaunas). M 1:1
- Abb. 23. Plomben mit Fragment einer undeutlichen Zeichnung aus Vilkija (Bez. Kaunas). M 1:1
- Abb. 24. Englische Plomben mit der Aufschrift „LENOX“ aus Paliepgiriai (Bez. Kaunas). M 2:1
- Abb. 25. Zeichen einer Handelsgesellschaft mit der eingepprägten Ziffer “56” aus Mikytai (Bez. Šakiai). M 1:1
- Abb. 26. Plomben ohne Abbildung aus Daučionys (Bez. Kaunas). M 1:1
- Abb. 27. Plomben ohne Abbildung aus der Hofstätte Vievis (Bez. Trakai). M 1:1
- Abb. 28. Zeichen eines Kaufmanns oder einer Handelsgesellschaft aus der Hofstätte Jonėnai (Bez. Vilnius). M 2:1
- Abb. 29. Zeichen eines Kaufmanns oder einer Handelsgesellschaft aus der Hofstätte Vadaktai (Bez. Radviliškis). M 2:1
- Abb. 30. Zeichen eines Kaufmanns oder einer Handelsgesellschaft aus der Hofstätte Vadaktai (Bez. Radviliškis). M 2:1
- Abb. 31. Plomben mit Ziegelmauer und Tor aus der Hofstätte Vadaktai (Bez. Radviliškis). M 1:1
- Abb. 32. Plomben mit der Legende: LEW//BERG – dem Stadtnamen aus der Hofstätte men Stanislava (Bez. Kaunas). M 2:1
- Abb. 34. Plomben der Stadt Danzig (Polen) aus Königsberg (Kaliningrad, Rußland). M 1:1
- Abb. 35. Plomben der Stadt Harlem aus Königsberg (Kaliningrad, Rußland). M 1:1
- Abb. 36. Plomben einer Handelsgesellschaft aus Königsberg (Kaliningrad, Rußland). M 1:1
- Abb. 37. Plomben einer Handelsgesellschaft aus Königsberg (Kaliningrad, Rußland). M 1:1
- Abb. 38. Bleierne rhombische Plombe mit Porträt eines Heiligen (?) und gotischen Buchstaben aus Königsberg (Kaliningrad, Rußland). M 1:1
- Abb. 39. Plomben mit Krone aus Königsberg (Kaliningrad, Rußland). M 1:1

Vertė A. Jonikienė

СВИНЦОВЫЕ ПЕЧАТИ МАТЕРИИ

РЕЗЮМЕ

Свинцовые печати (пломбы) в средневековые и позднее употреблялись в текстильной промышленности. Начало их употребления достигает времен Римской империи, но опечатывание материи (ткани) началось в Византийской империи, откуда эта практика распространилась по всей Европе. Этой теме посвящено не мало работ. В Литве раньше свинцовые печати почти не изучались по той причине, что лишь недавно, в течение последних нескольких лет, найдено большое количество этих изделий. Большая часть находок обнаружена на территории Вильнюсского Нижнего замка (Kvizikevičius, 1998) и в городе Вилькия (Каунасский р-н). Единичные образцы свинцовых печатей найдены во многих местах Литвы: в Кедайняй, Кярнаве (Ширвинтский р-н), Вильнюсе, в имениях Йоненай (Вильнюсский р-н), Станиславас (Каунасский р-н), Вадактай (Радвилишский р-н) и в других местах. В музеях Литвы хранятся свинцовые печати из Кёнигсберга (теперь Калининград, Россия). В этой статье публикуются находки только из некоторых мест

их нахождения в Литве (рис.1), а также часть находок из Кёнигсберга. Идентификация этих находок довольно сложна из-за недостатка литературы по этому вопросу, мало сравнительного материала.

Свинцовые печати бывают двух типов: "заклёпки" и "буллы" (рис. 2). Печати типа "буллы" более поздние. Они особенно широко распространились в северо – западной Европе в XVII веке.

По стратиграфии мест находок и руководствуясь аналогами из других мест, определяется хронология и происхождение этого материала. Хотя происхождение большей части находок остаётся неясным.

Знаки на некоторых печатях могут быть знаками купцов и торговых компаний (рис.11, 18, 21, 25, 28 – 30, 36, 37), которые привозили ткани в этот регион, а может быть и одежда из Англии, Нидерландов, Германии и других мест. Все эти находки указывают, что в Литве употреблялись ткани как местного производства, так и импортные.

СПИСОК ИЛЛЮСТРАЦИЙ

1 рис. Местонахождения описываемых свинцовых печатей в Литве

2 рис. Типы и формы свинцовых печатей

3 рис. Проверка и печатание полотна (сукна) в Лейдене

4 рис. Свинцовая печать со знаком двойного креста и готической надписью из Тракай. М 1:1

5 рис. Печати с двойным крестом из раскопок Вильнюсского Нижнего дворца. М 2:1

6 рис. Печати с двойным крестом из раскопок Вильнюсского Нижнего дворца. М 2:1

7 рис. Свинцовая печать со знаком двойного креста из Новгорода (Россия).

8 рис. Печать с портретом из раскопок Вильнюсского Нижнего дворца. М 2:1

9 рис. Печать с изображенными столбами Гядиминовичей из Кенигсберга (теперь Калининград, Россия). М 1:1

10 рис. Печать из раскопок ул. Аугустиёну 3 (Вильнюс). М 1:1

11 рис. Печать со знаком купца или торговой компании из раскопок ул. Аугустиёну 3 (Вильнюс). М 1:1

12 рис. Печать с изображением зверя (льва или грифа) из раскопок ул. Аугустиёну 3 (Вильнюс). М 1:1

13 рис. Печать с изображением стены и воротами из раскопок ул. Аугустиёну 3 (Вильнюс). М 2:1

14 рис. Печать с цифрой „25“ из раскопок ул. Савичяус 11 (Вильнюс). М 1:1

15 рис. Печать с вдавленными линиями из раскопок комплекса Дворца художников (Вильнюс). М 2:1

16 рис. Печать с изображением трёх львов из раскопок комплекса Дворца художников (Вильнюс). М 2:1

17 рис. *a, b*. Печать с гербом – цветком и трёхбашенным зданием из раскопок комплекса Дворца художников (Вильнюс). М *a* – 1:1, *b* – 2:1.

18 рис. Печать со знаком купца или торговой компании с инициалами и с цифрой „30“ из Вилькии (Каунасский р-н). М 1:1

- 19 р и с . Печать с легендой „EWE // ERG“ из Вилькии (Каунасский р-н). М 1:1
- 20 р и с . Печать со знаком буквы латинской „P“ – знак английских контролёров за качеством сукна (?) из Вилькии (Каунасский р-н). М 1:1
- 21 р и с . Печать со знаком купца или торговой компании с изображением весов из Вилькии (Каунасский р-н). М 1:1
- 22 р и с . Печать с изображением двух львов или леопардов из Вилькии (Каунасский р-н). М 1:1
- 23 р и с . Печать с неясным изображением из Вилькии (Каунасский р-н). М 1:1
- 24 р и с . Английская печать с легендой „LENOX“ из Палешгиряй (Каунасский р-н). М 2:1
- 25 р и с . Печать со знаком купца или торговой компании – с якорем и цифрой “56” из Микитай (Шакяйский р-н). М 1:1
- 26 р и с . Печать без изображения из Даулионяй (Каунасский р-н). М 1:1
- 27 р и с . Печать без изображения из имения Вевиса (Тракайский р-н). М 2:1
- 28 р и с . Печать со знаком купца или торговой компании из имения Йоненай (Вильнюсский р-н). М 2:1
- 29 р и с . Печать со знаком купца или торговой компании из имения Вадактай (Радвилишский р-н). М 2:1
- 30 р и с . Печать со знаком купца или торговой компании из имения Вадактай (Радвилишский р-н). М 2:1
- 31 р и с . Печать с изображением стены с воротами из имения Вадактай (Радвилишский р-н). М 1:1
- 32 р и с . Печать с легендой: „LEW // BERG“ – названием города из имения Станиславос (Каунасский р-н). М 1:1
- 33 р и с . Печать с изображением стены и гербом города Бранденбурга на Гавеле или города Кракова из имения Станиславос (Каунасский р – он). М 2:1
- 34 р и с . Печать города Данцига (Гданска, Польша) из Кионигсберга (теперь Калининград, Россия). М 1:1
- 35 р и с . Печать города Гаарлема из Кенигсберга (теперь Калининград, Россия). М 1:1
- 36 р и с . Печать со знаком торговой компании из Кенигсберга (Россия). М 1:1
- 37 р и с . Печать со знаком торговой компании из Кенигсберга (теперь Калининград, Россия). М 1:1
- 38 р и с . Ромбовая печать с изображением святого (?) и готическими буквами из Кенигсберга (Россия). М 1:1
- 39 р и с . Печать с изображением короны из Кенигсберга (теперь Калининград, Россия). М 1:1

Vertė L. Kvizikevičius

Linas Kvizikevičius
Lietuvos istorijos institutas
Archeologijos skyrius
Kražių 5
2001 Vilnius
Tel.: 62 56 30